

ПРОТИДІЯ НАРКОМАНІЇ І НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

COUNTERACTION TO DRUG ABUSE AND DRUG-RELATED CRIMES

Сорока С.О.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

Марко С.І.,
к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії факультету № 1
Інститут підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті розглянуто наркоманію як хворобливий стан, що викликає небезпечні наслідки для здоров'я і сприяє зростанню наркозлочинності. Зазначено про необхідність міжнародного і національного контролю над наркотиками, призначеного для обмеження доступу до наркотиків, які ведуть до зловживання. Проаналізовано погляди науковців щодо протидії наркоманії, визначено, що пріоритетним напрямом боротьби слід виділити ранню профілактику наркоманії.

Ключові слова: наркоманія, наркозлочинність, протидія, контроль над наркотиками, профілактика.

В статье рассмотрена наркомания как болезненное состояние, которое вызывает опасные последствия для здоровья и способствует росту наркопреступности. Отмечена необходимость международного и национального контроля над наркотиками, предназначенного для ограничения доступа к наркотикам, которые ведут к злоупотреблению. Проанализированы взгляды ученых по противодействию наркомании, определено, что приоритетным направлением борьбы следует выделить раннюю профилактику наркомании.

Ключевые слова: наркомания, наркопреступность, противодействие, контроль над наркотиками, профилактика.

The article considers drug addiction as a morbid condition that causes dangerous health consequences and contributes to the growth of drug-related crime. The need for international and national drug control, designed to restrict access to drugs that lead to abuse, was emphasized on. The views of scientists on counteracting to drug addiction are analyzed, it is determined that the priority direction of the fight should be allocated early prevention of drug addiction.

Key words: drug addiction, drug-related crime, counteraction, drug control, prevention.

Постановка проблеми. Наркоманія і наркозлочинність у теперішній час представляють собою найбільш страшні і небезпечні соціальні явища. Наркоманія поширюється і омолоджується, незаконний обіг наркотичних засобів у всіх формах його прояву складає найбільшу частину організованої злочинності. Наркобізнес визнаний найбільш прибутковим її компонентом. Тому проблеми незаконного обігу наркотиків викликає постійний інтерес серед науковців, які, досліджуючи його, намагаються знайти способи подолання цих шкідливих явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної проблематики займалися фахівці в галузі кримінального права та кримінології: О.М. Джужа, А.П. Закалюк, О.В. Козаченко, О.М. Костенко, О.О. Кравченко, Н.А. Мирошниченко, А.А. Музика, О.В. Наден, Ю.Г. Пономаренко, М.Л. Прохорова, В.Г. Пшеничний, М.П. Селіванов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.А. Тимошенко, Є.В. Фесенко, М.І. Хавронюк, М.С. Хруппа, В.М. Шевчук, С.С. Яценко та ін.

Мета статті. Процеси, пов'язані з наркотиками, зумовили необхідність пошуку оптимальної моделі функціонування антинаркотичної політики держави, здатної покращити ситуацію та знизити рівень поширення наркоманії і наркозлочинності.

Виклад основних положень.

Із середини ХІХ ст. у багатьох державах збільшилися масштаби поширення наркоманії і зросла пов'язана з нею наркозлочинність. Термін «наркоманія» (від грецької «нарке» — зціпіння та «манія» — безумство, потяг) означає хворобливий потяг, пристрасть до вживання наркотичних речовин [1]. У науковій літературі під терміном «наркоманія» розуміється хворобливий психічний стан, зумовлений хронічною інтоксикацією внаслідок вживання наркотичними засобами і який характеризується

психічною або фізичною залежністю від них [2, с. 22]. Вживання незаконних наркотиків мають не лише небезпечні наслідки для здоров'я, але й сприяють зростанню злочинності. Вони поступово стають основним видом діяльності та джерелом прибутку для організованих злочинних угруповань [3].

Проблема незаконного поширення наркоманії не минула й Україну. Домінуючою тенденцією розвитку наркотичних проблем в Україні є постійне зростання зареєстрованої кількості хворих на наркотичну залежність. За даними деяких незалежних експертів, кількість наркозалежних в Україні – 1,5-2 мільйона осіб, що в десятки разів перевищує різні офіційні цифри [4]. Викликає занепокоєння поширеність ВІЛ серед тих, хто вживає такі наркотики. У світі з ВІЛ-інфекцією живе близько 37 мільйонів людей, серед яких 19,5 мільйонів отримують антиретровірусне лікування (за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я та ЮНЕЙДС). Україна залишається регіоном із високим рівнем поширення ВІЛ. За оновленими оцінками щодо ВІЛ/СНІДу, на початок 2017 року в Україні мешкало 238 тисяч людей з ВІЛ усіх вікових категорій, у віковій групі старше 15 років рівень поширеності ВІЛ становив 0,61%. Щороку серед обстежених на ВІЛ осіб в Україні виявляється близько 1% осіб з підтвердженими позитивними результатами. За весь період спостереження під нагляд узято 59,1% таких осіб. Під медичним наглядом з приводу ВІЛ-інфекції перебуває 0,31% населення країни. Протягом десяти місяців 2017 року в країні щодня реєстрували 48 випадків захворювання на ВІЛ-інфекцію, 24 захворювання на СНІД та 8 випадків смерті від СНІДу [5]. Проблемою є і те, що наркозалежність помолодшала до 10-11-ти років. Наркоманія серед неповнолітніх становить серйозну загрозу національній безпеці України. Останніми роками Україна послідовно прямує до націо-

нальної катастрофи: кількість наркозалежних зростає в геометричній прогресії [4].

Щоб протистояти розширенню масштабів зловживанню наркотичними засобами, співтовариство націй з початку ХХ ст. поступово створює механізм контролю, призначеного для обмеження доступу до наркотиків, які ведуть до зловживання. Тому контроль над наркотиками був загальносвітовою проблемою. Слід зазначити, що в протидії зі зловживання наркотиками та їх незаконним обігом три нині чинні Міжнародні Конвенції є правовою основою системи контролю над наркотичними засобами і психотропними речовинами. Ця система розроблена і підтримана міжнародним співтовариством. На її основі організується взаємодія більшості держав щодо зазначених питань [6, с. 152].

Усвідомлюючи небезпеку, яку несе розповсюдження наркоманії, керівництво держави та Уряд України включили контроль за наркотиками до першочергових національних завдань. Україною були ратифіковані міжнародні договори, прийнято національне антинаркотичне законодавство, адаптоване до міжнародних вимог.

Крім того, Україна вперше виробляє власну стратегію протидії наркоманії та наркозлочинності. Кабінетом Міністрів України 28 серпня 2013 року прийнято Розпорядження «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року». Стратегічна парадигма державної політики щодо наркотиків – потреба у всебічному переході від карального, кримінально-правового спрямування антинаркотичних заходів до лікувально-профілактичних як найбільш плідних у контексті подолання наркоманії [7]. До суб'єктів формування і реалізації наркополітики віднесено органи державної, виконавчої влади, громадські, професійні, релігійні об'єднання, наукові установи, благодійні фонди, засоби масової інформації, приватні та інші структури.

Професор О.М. Костенко, досліджуючи проблеми наркоманії, вказує, що людина вживає наркотики заради досягнення задоволення. А обирає саме наркотики заради досягнення задоволення, бо: 1) вона має комплекс сваволі й ілюзій, який соціопатизує особистість; 2) є умови для прояву комплексу сваволі й ілюзій саме у виборі вживання наркотику. Звідси й виявляється роль соціопатизуючого особистість комплексу сваволі й ілюзій у механізмі наркотизму [8, с. 94]. Науковець, аналізуючи закон «злочинної насиченості», сформульований Є. Феррі, доповнює його поняттям «норми насиченості». «Норма насиченості» встановлює, що при даному числі осіб, що мають комплекс сваволі й ілюзій, і за даних умов для того або іншого прояву цього комплексу насиченість суспільства буде досягнута при певному числі проявів того або іншого виду. Намагатися знизити число проявів наркоманії, якщо «норма насиченості» суспільства наркоманією залишається високою, за допомогою репресивних заходів, як зазначає вчений, – це волонтаризм й утопізм. Ефективною може бути лише діяльність, спрямована на зниження «норми насиченості» суспільства наркоманією, тобто на: 1) зменшення числа осіб, що мають комплекс сваволі й ілюзій; 2) усунення умов, що сприяють прояву такого комплексу у вигляді наркоманії» [8, с. 224].

Як слушно зазначає В.Г. Пшеничний, практика проведення антинаркотичної компанії, яка базувалась на жорсткій адміністративній спрямованості всіх її заходів, призвела до того, що особи, які вживали наркотики, робили все, щоб приховувати свої проблеми. Усе це призвело до ускладнення взаємодії наркологічних, адміністративних та правоохоронних служб, з одного боку, та особою, яка вживала наркотики – з іншого. І як результат – споживачі наркотиків потрапляли до лікарів чи правоохоронних органів уже на пізніх стадіях захворювання – часто-густо повністю деградованими і соціально дезадаптованими [9, с. 94].

На думку професора О.М. Костенка, «основним у протидії наркоманії має бути те, що зменшувало б число осіб, що мають комплекс сваволі й ілюзій, – тобто мають бути створені умови для залучення як можна більшої кількості людей у підприємництво, яке в нормі має властивість окультурювати людей, тобто формувати в них соціальну (політичну, економічну, правову, моральну) культуру, яка і створює імунітет проти соціопатії особистості, що проявляється, зокрема, у вигляді наркоманії. Всі інші засоби й способи протидії наркоманії будуть тим більше фіктивними, чим більше вони будуть сполучатися зі створенням умов для залучення людей у підприємництво» [8, с. 225].

Не слід зменшувати значення сім'ї, церкви й інших чинників щодо впливу на злочинців і злочинність в цілому. Надзвичайно важливе місце в становленні особи посідає сім'я. Як зазначає В.Д. Гвоздецький, перші елементи соціалізації людини, звичайно, здобуває в сім'ї як у первинній соціальній групі. Чим тісніший взаємозв'язок цієї групи і суспільства, тим більше загальнонародських звичок засвоює в сім'ї громадянин, що підрастає [10, с. 66]. Отже, у випадку, коли особа, яка росте і виховується в «неблагополучній» сім'ї, ймовірність формування в неї комплексу сваволі й ілюзій багатократно зростає. На думку професора О.М. Костенка, «причина будь-якого злочину – індивідуалістські обставини соціального середовища, з яким взаємодіє людина. Ніякий злочин не вчиняється без індивідуалістського модулю особистості» [11, с. 37].

Церква також є значним соціальним інститутом. Вона впливає на структуру потреб людей, мотивуючи їх поведінку у сферах праці, побуту, моралі. В.І. Шакурин у монографії «Суспільство і злочинність», церква як духовна сім'я здатна сприяти духовному вдосконаленню людини, її законслухняності та порядності. Отже, вона може відігравати позитивну роль у протидії злочинності [12, с. 135]. Релігія завжди ставить питання моральності чи аморальності наркоманії. Християнство твердо стоїть на чіткій ідейній позиції: наркоманія, наркотики сьогодні не можуть домінувати в житті людини, зокрема молоді [13, с. 423]. У християнській педагогіці, як зазначав галицький педагог і священник Юліан Дзерович, є три чинники виховання: сім'я, Церква й держава. Сім'я здійснює індивідуальне виховання; Церква – моральне і релігійне, а держава, зокрема школа, – національне й громадське. Сім'я реалізує таке виховання за природним правом, Церква – за Божим, а держава – за історичним [13, с. 421]. Враховуючи викладене, вважаємо, що основним напрямком протидії наркозлочинності має бути рання профілактика наркоманії. Тільки та профілактика буде ефективною, яка буде спрямована на зменшення кількості осіб, які схильні до вживання наркотичних засобів, що призведе до зниження попиту на наркотики, а зменшення попиту призведе до зниження і пропозиції. Таким чином, потребують розширення і вдосконалення заходи превентивного характеру щодо запобігання незаконному вживанню наркотичних засобів і психотропних речовин інформуванням, вихованням, освітою, шляхом залучення їх до підприємництва, раннім втручанням, консультуванням. Профілактичні заходи мають бути направлені на підвищення рівня соціальної (політичної, економічної, правової, моральної) культури молоді. Основні зусилля із запобігання і поширення наркоманії мають бути сконцентровані на місцях, об'єднавши співпрацю правоохоронних органів, місцевих органів самоврядування з обов'язковим залученням громадських організацій.

Отже, наркоманію як соціальну проблему люди мають вирішувати на всіх рівнях, а протистояти поширенню наркозлочинності і наркоманії можна тільки якщо підходити до проблеми комплексно. Головною метою подолання цієї проблеми є зниження попиту на наркотики. Буде знижений попит, відповідно, буде знижена пропозиція. Для досягнення цієї мети повинна проводитись широка пропаганда

здорового способу життя, життя без наркотиків. Тому як пріоритетний напрям боротьби з наркоманією слід виділити профілактику захворювання. Треба проводити профілактичну роботу з особами схильними до наркоманії не лише там, де вони є, але і там, де можуть з'явитися. Профілактика – це складна система комплексних державних і суспільних, соціально-економічних і правових, методико-санітарних, психолого-педагогічних і психологічних заходів. За суттю вона являє комплекс заходів, направлених на забезпечення високого рівня здоров'я людей, їх творчого довголіття, усунення різних причин захворювань, поліпшення умов праці, побуту і відпочинку, охорону навколишнього середовища.

Антинаркотичні профілактичні заходи повинні проводитись серед молоді в різних контекстах: у першу чергу, в сім'ї, в церкві, на шкільних уроках, у навчальних закладах, масових акціях, у телевізійних марафонах, рекламних виданнях, публікаціях широкій пресі і у вигляді

листівок та буклетів, в мережі Інтернет, на зустрічах волонтерських рухів і т.п.

Боротьба з наркоманією містить у собі і медичну допомогу хворим. Розробляються методи терапії та лікування наркоманії. Широка робота повинна проводитись і щодо реабілітації та ресоціалізації наркозалежних. Позитивним є те, що стратегічна парадигма державної політики щодо наркотиків спрямована на перехід від карального, кримінально-правового спрямування антинаркотичних заходів до лікувально-профілактичних як найбільш плідних у контексті подолання наркоманії.

Отже, проблема наркоманії – це глобальна проблема нашого суспільства, проблема більше соціально-економічна, аніж медична. І боротися потрібно не з наркоманами, а саме з наркоманією, як із явищем, шляхом зниження попиту на наркотики. Зменшення попиту на наркотики – це перспектива для оздоровлення нації і зменшення наркозлочинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/e>
2. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання: Науково-практичний посібник / А.А.Бова, В.І.Жунтій, А.П.Закалюк та ін.; За заг. ред. А.П.Закалюка. К., 2006. 296 с.
3. Тимошенко В.А. Державна політика у сфері контролю за наркотиками: стан та проблеми (аналітичний огляд). URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/30988>.
4. Панепідемія наркозалежності: причини й наслідки. Що робити? URL: http://www.eposhta.com/newsmagazine/ePOSTA_130801_World_Ukr.html.
5. Епідемічна ситуація з ВІЛ-інфекції в Україні від 27 листопада 2017. URL: <http://moz.gov.ua/article/news/epidemichna-situacija-z-vil-infekcii-v-ukraini>.
6. Василевич В. Конвенційний механізм протидії транснаціональному незаконному обігу наркотиків. Підприємство. Господарство і право. 2004. № 11. С. 148–152.
7. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року від 28 серпня 2013 р. № 735-р: Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
8. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. К.: Атіка, 2008. 352 с.
9. Пшеничний В. Соціально-правове явище наркотизму як складова проблема реалізації права на охорону здоров'я. Вісник Конституційного Суду України. 2005. № 2. С. 90–94.
10. Гвоздецький В.Д. Контрабанда як складова структури організованої злочинності // Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення: аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників / Керівники авторського колективу А.І. Комарова, О.О. Крикун. Київ, 1998. Том 10. 647 с.
11. Костенко А.Н. Принцип отражения в криминологии. Наукова думка. К., 1986. 128 с.
12. Туркевич І. Нетрадиційне дослідження проблеми протидії злочинності. Право України. 2005. № 1. С.134–135.
13. Бичко З.М. Релігія і проблема наркоманії // Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, ДДУВС, 3-4.11.2006). Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 472 с.

REFERENCES

1. Vikipediia [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ie>.
2. Narkozlochynnist: kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia: Naukovo-praktychnyi posibnyk [Drug-related crimes: criminological characteristics and prevention: scientific textbook] A.A.Bova, V.I.Zhuntii, A.P.Zakaliuk ta in.; Za zah. red.. A.P.Zakaliuka. K.: 2006. 296 p.
3. Tymoshenko V. A. Derzhavna polityka u sferi kontroliu za narkotykami: stan ta problemy (analytychny ohliad) [State policy in the sphere of control for drugs: state and major issues (analytical review)] V. A. Tymoshenko, V. A. Yashchenko [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.mif-ua.com/archive/article/30988>.
4. Panepidemiia narkozalezhnosti: prychny u naslidky. Shcho robyty? [Epidemic of drug addiction: grounds and consequences. What to do?] [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://www.eposhta.com/newsmagazine/ePOSTA_130801_World_Ukr.html.
5. Epidemichna sytuatsiia z VIL-infektsii v Ukraini vid 27 lystopada 2017 [Epidemic situation with HIV-positive in Ukraine from 27th of November 2017] [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://moz.gov.ua/article/news/epidemichna-situacija-z-vil-infekcii-v-ukraini>.
6. Vasylevych V. Konventsiiini mekhanizm protydii transnatsionalnomu nezakonnomu obihu narkotyktiv [Conventional mechanism of transnational illegal drug distribution counteraction] V. Vasylevych, E. Rasiuk // Pidpryemnytstvo. Hospodarstvo i pravo. 2004. № 11. S. 148–152.
7. Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi polityky shchodo narkotyktiv na period do 2020 roku vid 28 serpnia 2013 r. № 735-r: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the affirmation of Strategy of state policy concerning drugs for the period till 2020 from 28th of August 2013] [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
8. Kostenko O.M. Kultura i zakon – u protydii zlu: monohrafiia. [Culture and law: in the counteraction to evil: monography] O.M. Kostenko K.: Atika, 2008. 352 p.
9. Pshenychnyi V. Sotsialno-pravove yavyshe narkotyzmu yak skladova problema realizatsii prava na okhoronu zdorovia [Socially-legal phenomena of drug abuse as an element of an issue of the right to health implementation] V. Pshenychnyi // Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. 2005. № 2. P. 90–94.
10. Hvozdetyskiy V.D. Kontrabanda yak skladova struktury orhanizovanoi zlochynnosti [Counterfeiting as an element of organized crime structure] V.D. Hvozdetyskiy // Borotba z kontrabandoiu: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia: analitychni rozrobky, propozyzii naukovykh i praktychnykh pratsivnykiv / Kerivnyky avtorskoho kolektyvu A.I. Komarova, O.O. Krykun / Kyiv, 1998. Tom 10. 647 s.
11. Kostenko A.N. Pryntsyp otrazheniya v kryminolohyy. Naukova dumka [Reflection principle in criminology: scientific idea] A.N. Kostenko K., 1986. 128 p.
12. Turkevych I. Netradytsiine doslidzhennia problemy protydii zlochynnosti [Non-traditional researches of counteraction issues regarding crimes] I. Turkevych // Pravo Ukrainy. 2005. № 1. P.134–135.
13. Bychko Z.M. Relihiia i problema narkomanii [Religion and the drug addiction problem] Z.M. Bychko // Mizhnarodne spivrobotnytstvo u sferi protydii nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv i psyhotroponykh rehovyn: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Dnipropetrovsk, DDUVS, 3-4.11.2006). D.: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2007. 472 p.